

ОГЛЯДИ ДЖЕРЕЛ ТА ДОКУМЕНТАЛЬНІ НАРИСИ

Алла АКСЬОМ

МАЙСТЕР ПЕНЗЛЯ І СЛОВА

(Документи ЦДАМЛМ України

до біографії художника-графіка Валентина Литвиненка)

28 серпня 2008 р. виповнилося 100 років від дня народження видатного майстра української графіки Валентина Гавриловича Литвиненка (1908–1979).

У Центральному державному архіві-музеї літератури і мистецтва України зберігається архівний фонд митця (ф. 1000, оп. 1, 2), що налічує 656 од. зб., до яких входять численні творчі матеріали: книжкові ілюстрації до народних казок, творів українських і російських класиків, радянських і зарубіжних письменників, карикатури, станкова графіка, ліногравюри, пейзажі, малюнки, документи про В. Г. Литвиненка, образотворчі матеріали.

Валентин Литвиненко народився у Кременчуці в родині небагатого торговця, який невдовзі після його народження помер, залишивши вдову та п'ятеро дітей. Великій родині, яка втратила годувальника, жилося дуже нелегко. Тому невдовзі їй довелося залишити Кременчук та переїхати до села Дейманівки, де мати почала працювати акушеркою.

Мова, якою написані литвиненківські казки, мотиви пейзажів, його типаж, теми та настрої – усе це принесли роки життя на Полтавщині. Литвиненко рано навчився малювати та полюбив читати. З дев'яти років він захопився полюванням та рибальством, збирав та складав колекцію пташиних яєць, метеликів, ловив та приручав диких птахів і невеликих тварин. У домі часто мешкали ручні ворони, яструби, зайці, білки та інші птахи й звірята. Ці захоплення, почуття єднання з природою, без яких не було б згодом найкращих гравюр та книг Литвиненка, без яких просто неможливий весь його художній світ, допомогли йому в майбутньому стати одним із найкращих художників-графіків України.

У 1924 р. В. Литвиненко разом із матір'ю приїхали до Криму, де шістнадцятирічним юнаком він почав працювати – спочатку чорноробом, учнем маляра, згодом покрівельником. Працюючи на будівництві, одночасно відвідував студію живопису академіка М. С. Самокиша в Сімферополі, а пізніше, в Києві – І. Ф. Селєзньова. Після служби в

Червоній армії вступив на робітфак при Харківському художньому інституті.

Свій творчий шлях В. Литвиненко розпочав у 1932 р. у газеті “Комсомолец України” як художник-карикатурист (ф. 1000, оп. 2, од. зб. 91).

Окрім газетних малюнків, він виконував ілюстрації для книг та журналів. З 1941 р. постійно працював у сатиричному журналі “Перець” (ф. 1000, оп. 1, од. зб. 327–339).

З перших днів війни разом з відомими українськими художниками М. Дерегусом, В. Вовченком, В. Мироненком, І. Кружковим Валентин Литвиненко працював у армійських газетах, а потім – у видавництвах Москви, Харкова, Києва. Він створив чимало політично гострих, високохудожніх листівок, плакатів, лубків, гасел, агітвікон. Плакати та листівки виходили величезними тиражами, “поток” ішли на фронт, поширювалися на території тимчасово окупованої України (ф. 1000, оп. 1, од. зб. 341, 344, 346). У таких роботах митця, як “Рус не здається!”, “На тобі !... українського хліба, української сталі...та землі”, “Партизанська клятва”, відображено високий патріотизм його співвітчизників, їх моральну силу і непохитність (ф. 1000, оп. 1, од. зб. 342, 345, 347, 348).

Значне місце у творчості художника займала станкова графіка. В 1944–1945 рр. написані сповнені глибокого людського почуття малюнки гуашню: “Лист”, “Люблю і пишаюсь” (ф. 1000, оп. 1, од. зб. 375, 376). Станкові малюнки “Новий порядок”, “Душогубка”, “Дядечку, я боюся”, “Німці на Україні” знаходили безпосередній відгук у серцях людей, викривали й таврували нацизм (ф. 1000, оп. 1, од. зб. 377, 378).

Твори художника періоду війни – життєві, патріотичні, пристрасні, переконливі й правдиві.

У повоєнні роки Валентин Гаврилович успішно працював у галузі станкової графіки, політичної сатири, книжкової ілюстрації. У гравюрі на лінолеумі ним створені прекрасні ілюстрації до байок Л. Глібова (ф. 1000, оп. 1, од. зб. 10, 11, 12), І. Крилова (ф. 1000, оп. 1, од. зб. 23–25), цикл малюнків до творів І. Франка (ф. 1000, оп. 1, од. зб. 61–78), ряд ілюстрацій до українських народних казок. У них художник образно передає життєствердну силу природи, її яскраве цвітіння, оспівує любов до життя.

Валентин Литвиненко.
1970-ті роки

Із захопленням Валентин Литвиненко ілюстрував твори класиків російської та української літератури. Його ілюстрації до творів Т. Шевченка “Катерина”, “Сон” (ф. 1000, оп. 1, од. зб. 81, 83), М. Салтикова-Щедріна “Збірка оповідань” (ф. 1000, оп. 1, од. зб. 44), М. Гоголя “Вечори на хуторі біля Диканьки”, “Страшна помста” (ф. 1000, оп. 1, од. зб. 9), Остапа Вишні “Зенітка” (ф. 1000, оп. 1, од. зб. 98), Лесі Українки “Біда навчить” (ф. 1000, оп. 1, од. зб. 56) ще раз переконують в умінні художника проникнути в дух часу і людських характерів, створити образи, які яскраво доповнюють задуми письменників.

Творчість Валентина Гавриловича Литвиненка – дуже багатогранна. Його ліричні пейзажі несуть у собі ледь помітне зернятко легкого гумору. Зібрані до купи твори художника переконують, якого тонкого, натхненного лірика ми мали в його особі.

Пейзажі “Золота осінь”, “Мисливська лірика”, “Залишився”, “Південь”, “Мисливський мотив” – це справді ліричні поезії, в яких мистецтво ліногравюри досягає нових художніх якостей (ф. 1000, оп. 1, од. зб. 62–65). Згадані ліричні пейзажі Литвиненка можуть слугувати зразком талановитого використання техніки ліногравюри для створення хвилюючих художніх образів великої емоційної сили. Важко уявити, наприклад, щось простіше за сюжетом, композицією, колоритом, ніж пейзаж “Золота осінь”. Смарагдові рядки зеленої озимини, що зливаються в суцільний масив біля пожовклої лісопосадки, трикутник відлітаючих птахів на світлому небі – оце й увесь сюжет. А яка сила емоційного заряду! Ліричний образ осені з її прозорим смутком і елегантністю передані тут скупими засобами ліногравюри (ф. 1000, оп. 1, од. зб. 48).

Однією з характерних рис творчості Валентина Литвиненка є його вміння оперувати образами тварин і птахів для відтворення саме тих людських якостей, які слід засудити, висміяти. Такі твори, як “Журі”, “Шпак-композитор”, “Музикант”, “Все добре в міру”, сприймаються як дотепні байки з гострим сатиричним зарядом (ф. 1000, оп. 1, од. зб. 411, 412, 414, 415).

Валентин Литвиненко приятелював з Олександром Копиленком. Саме йому він переказав якомсь кілька своїх сюжетів. Майстер слова порадив записати їх. Відтоді казки й оповідання стали своєрідним хоббі художника.

Валентин Литвиненко створив для малечі більш як десять казок, які приваблюють своїм щирим усміхом, добродушним лукавством і дотепністю. У красиве обрамлення з прозорого віття й мережива листочків вміщено зміст книжки – казки “Хитра жаба”, “Чарівна сопілка”, “Стара сосна та дятел-молодець”, “Лисиця та їжак”. Зрозуміло, він сам зробив ілюстрації до своїх творів. Кожна сторінка цієї книги, обкладинка, заставка сприймаються як довершений мистецький твір (ф. 1000, оп. 2, од. зб. 88, 89).

Роботи Валентина Литвиненка з успіхом демонструвалися на республіканських, всесоюзних і міжнародних виставках, експонуються в численних музеях країни. Вони побували й у багатьох країнах світу: Китаї, Індії, Греції, Новій Зеландії, Франції, Бельгії, експонувалися на Всесвітній виставці у Венеції, на виставці графіки у Лондоні, про що свідчать листи Українського товариства дружби і культурного зв'язку з зарубіжними країнами з повідомленнями про поширення творів В. Г. Литвиненка за кордоном (ф. 1000, оп. 1, од. зб. 504).

В особовому фонді Валентина Литвиненка зберігається низка матеріалів про його творчість. Серед них – каталоги його персональних виставок у Москві, Києві, Астрахані в 1952–1977 рр. (ф. 1000, оп. 1, од. зб. 507; оп. 2, од. зб. 83), альбоми робіт за 1944–1978 рр. (ф. 1000, оп. 1, од. зб. 482). Фотоспадщина художника представлена світлинами воєнного та повоєнного періоду (ф. 1000, оп. 1, од. зб. 519–521).

Творчість Валентина Гавриловича Литвиненка глибоко національна, органічно пов'язана з життям і працею українського народу. Його твори є незаперечним внеском в історію українського мистецтва ХХ ст.

Aksiom A.

Master of Brush and Word (Documents of TsDALM of Ukraine with Regard to Biography of V. Lytvynenko, Artist)

The publication describes the documents respecting life and creative development of V. Lytvynenko, a Ukrainian graphic artist (1908–1979). His personal fond, preserved at TsDALM of Ukraine, includes newspaper drawings, books and magazines illustrations, posters, postcards, lyric landscapes, as well as some materials related to his creative work.